

8. Клаус Г. Сила слова. — М.: Прогресс, 1967. — 215 с.
9. Ленца Д.Л., Соловьёва Е.В. Фонетика в аспекте прагматики. — Кишинёв: Штиинца, 1989. — 94 с.
10. Матвеева Г.Г. Актуализация прагматического аспекта научного текста. — Ростов: Изд-во Ростов. ун-та, 1984. — 132 с.
11. Найдов Б.П. К проблеме прагматики научно-технического текста // Прагматические аспекты изучения предложения и текста: Сб. науч. тр. — К.: Изд-во КГПИИЯ, 1983. — С. 87-92.
12. Наер В.Л. Прагматический аспект английского газетного текста // Коммуникативные и прагматические особенности текстов разных жанров: Сб. науч. тр. — М.: Изд-во МГПИИЯ им. Мориса Тореза, 1981. — Вып. 178. — С. 106-116.
13. Остапенко В.А. К проблеме исследования влияния просодической организации текста на формирование эффекта воздействия // Тезисы докладов научно-методической конференции “Просодия текста”. — М.: Изд-во МГПИИЯ им. Мориса Тореза, 1982. — С. 126-128.
14. Остин Дж.Л. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1986. — Вып. 17: Теория речевых актов. — С. 22-129.
15. Сусов И.П. Семантика и прагматика предложения. — Калинин: Калинин. гос. ун-т, 1980. — 50 с.
16. Фомиченко Л.Г. Роль смысловых актуализаторов в реализации связности, цельности и ответственности английских монологических текстов // Прагматическая функция просодии: Межвуз. сб. науч. тр. — М.: Изд-во МГПИ им. В.И. Ленина, 1987. — С. 195-210.
17. Halliday M.A.K. Spoken and Written Language. — Oxford: Oxford University Press, 1989. — 110 p.
18. Stalnaker R.C. Pragmatics // Semantics of natural language. — Dordrecht-Holland: Reidel Publishing Company, 1972. — P. 380-397.

Lyubov Kozub. The Correlation of Intonation and Pragmatics in the Analysis of Oral Informational Texts. The article deals with the pragmatics of an oral informational text and its correlation with intonation. Special attention is paid to the theory of intonation, according to which the pragmatical function of intonation is viewed as one of the main functions of the linguistic system. The author highlights the importance of an illocutionary act by which the definite communicative intention is meant and studies the illocutionary function of intonation, which is the marker of the illocutionary act.

Володимир Кушнерик

ФОНОСЕМАНТИЧНІ УНІВЕРСАЛІЇ У ІНДО-ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СІМ'Ї МОВ

Дослідження форми та змісту у сучасному мовознавстві здійснювалося та здійснюється по-різному в діапазоні від повного злиття та нерозрізнення цих сутностей до автономного їх вивчення, як не пов'язаних між собою самостійних сторін мови. Проблема фонетичного символізму (ФС) сягає своїм корінням у сиву давнину часів Платона [5]. У сучасному мовознавстві ця проблема дискутується під кутом зору мотивованості/немотивованості мовного знаку, тобто науковому обговоренню піддається тільки незначна частина об'ємної та складної проблеми взаємовідносин між формою та змістом мови в цілому, оскільки, по-перше, мовний знак являє собою не всю мову, а тільки її частин, а по-друге, мотивованість мовного знаку є тільки одним з багаточисленних способів зв'язку форми та змісту [6].

Якщо переглянути список учених, які в тій чи іншій мірі займались вивченням проблеми ФС: Платон, Діонісій, Гердер, Гумбольт, Вундт, Пауль, Бюлер, Хірт, Фенц, Брокк, Шухард, Баллі, Марузо, Скалічка, Есперсен, Марчанд, Блумфілд, Якобсон, Воронін, Журавльов, Левицький та інші, то стає зрозумілим, що в історії мовознавства проблема звукозображення є фундаментальною, оскільки пов'язана з питанням походження мови і її сутності, онтогенезом мовлення тощо [2].

Суть проблеми ФС полягає в тому, що звучання мови може викликати у свідомості людини різноманітні семантичні асоціації. Більшість сучасних дослідників ФС схильні розглядати названу проблему як таку, що має універсальний, інтерлінгвістичний характер.

Метою нашого дослідження став специфічний аспект проблеми ФС — дослідження універсальності чи національної специфічності семантики початкових сполучень безпрефіксальних слів-фонем у 6 мовах індо-європейської сім'ї, а саме сполучень: bl-, dr-, fl-, gl-, kl-, kr-, pl-, sl-, sn-, tw-.

Перше визначення поняття фонестема дає англійський дослідник Дж. Р. Ферс. Розглядаючи питання про словотворчий статус сполучень фонем та окремих фонем у складі ономапопу, а також про поняття моделі у сполученні ономапопів, Д. Ферс має на увазі під фонестемою повторюване сполучення фонем, подібне морфемі у тому розумінні, що з ним асоціюється певний зміст або значення, але відмінне від морфем повною відсутністю морфологізації іншої частини словоформ [7, 15].

Майже одночасно з Д. Ферсом ідею фонестеми розробляє Л. Блумфілд, називаючи фонестему “корнетворчою морфемою” [1, 245].

Розглядаючи складну морфологічну структуру кореня в англійських “зображувальних словах” зі звуковим і незвуковим наслідуванням, Л. Блумфілд звертає увагу на систему початкових і кінцевих корневих звукосполучень, пов’язуючи лексеми, у які входять, з певними поняттями: fl- “рухоме світло” (flash, flame) і “рух у повітрі” (fly, flap, flit); gl- “нерухоме світло” (glow, glare, gloat, gleam); sl- “гладкий і мокрий” (slush, slip, slide); kr- “гучний удар, зіткнення” (crash, crack, crunch); sn- “звук дихання” (sniff, snore) і “швидке роз’єднання, рух” (snap, snatch); mp- “дещо незграбне, безформне” (bump, hump). Л. Блумфілд називає аналіз корнетворчих морфем неточним і неповним, тому що відсутній момент упорядкованості досліджуваного матеріалу [1, 268]. Помилка Л. Блумфілда полягає в нечіткому розмежуванні наслідувань звукових явищ з наслідуваннями явищ незвукових.

Вивчаючи проблему звука і значення, аналізуючи фоносемантичні явища в англійській мові, Ф. Хаусхолдер характеризує “словотворчий статус фонестем” розглядаючи їх як морфемі або сполучення фонем, що утворюють слово і є носіями загального елемента значення чи функції, хоча ці слова можуть бути етимологічно досить різноманітними [8, 83].

З. Харіс, аналізуючи методикку структурної лінгвістики, різні мовноструктурні системи і їх одиниці, звертає увагу, здається, на незалежний збіг таких фонем, як sl-, gl- в словах slide, slimy, glide, gleam тощо. Головну причину виникнення цієї проблеми “морфемного статусу sl-, gl-”, яка полягає у частковій схожості значення слів, що починаються з sl-, gl-, дослідник пояснює відсутністю дистрибутивної бази для підтвердження їх сегментації. Збіг фонем gl- не є дистрибутивно окремим елементом. тому, на думку автора, він не є вдалим для визначення морфемі, що характерне для -er, -ceive, con-, -yes. Проте у багатьох морфемах gl- відображає взаємодію між значенням та фонетичною формою, що характерна для більшості дистрибутивно окремих морфем. Аналіз лінгвістичного матеріалу переконує, що більшість морфем, які починаються з gl-, мають певне відношення до світла [9, 193].

Б. Уорф, розглядаючи “семантичну структуру кореня” та його “розкладність на менші частини і значення — наприклад, tread, track, trip → tr-”, формулює поняття “ядро кореня” і “детермінатив кореня”, називаючи при цьому значущу частину, фонестему, ядром кореня. Важливим є сформульований Б. Уорфом висновок про те, що корінь здебільшого є розкладним [10, 125-133].

Таким чином, з різних підходів до словотворчої природи фонестем визначається особливий словотворчий статус цих одиниць, які кваліфікуються як окремий вид фонем, або як специфічний вид морфем, або як “проміжні” одиниці між фонемами і морфемами з ознаками тих і інших. Отже, можна констатувати, що фонестеми займають в ієрархії мовних одиниць “проміжне”, “міжрівневе” положення.

Заслугує на увагу і поняття “сполучення фонем”, оскільки не кожне фонемне сполучення може називатися фонестемою. З цього приводу З. Харіс зазначає, що, якщо ми хочемо знайти елементи, які б корелювали зі значенням, ми повинні шукати їх взагалі не серед окремих фонологічних елементів, а серед їх сполучень і послідовностей [9, 188].

Наше дослідження було проведено на матеріалі корневих лексем, що містили вказані вище фонестеми. Лексеми були виписані із словників, названих мов. Дослідження у германських мовах базувалося на лексемах англійської та німецької мов, у слов’янських мовах — на лексемах російської та польської мов, у романських мовах — на лексемах румунської та французької мов.

Загальна кількість досліджуваної лексики склала: англійська мова — 739 лексичних одиниць, німецька — 492, російська — 340, польська — 434, румунська — 399, французька — 388. Всього, таким чином, було досліджено 2792 лексичні одиниці індо-європейської сім’ї мов.

Статистичних критерій χ^2 (хі-квадрат) та чотирипільні таблиці дозволили нам провести розрахунки взаємозв'язку між фонестемами у 6 мовах з семантичними асоціаціями, які вони викликають у свідомості людини [4].

Результати статистичного дослідження засвідчили, що у 66 відсотках біномів “фонестема — семантична асоціація” є значимими, тобто зв'язок отримав об'єктивне математичне підтвердження.

Прокоментуємо деякі приклади. Так, сполучення приголосних “bl” в англійській, німецькій, польській та французькій мовах символізує найчастіше асоціації, пов'язані з кольором; сполучення “dr” — в польській та французькій мовах пов'язане більше з поняттями “різати, розділяти на частини”; “fl” — в англійській та французькій мовах означає щось “м'яке, світле”, в німецькій та польській — “рух повітря, повітряних мас”. Сполучення приголосних “kl” асоціюється в англійській, німецькій, російській, французькій, румунській мовах з ідеєю “голосного звучання”; “pl” в англійській, російській, польській, французькій, румунській мовах символізує поняття “чогось плоского”. Наведені приклади свідчать про те, що однакові фонестеми, тобто фонемні чи сполучення кількох фонем, які здатні своїм звучанням викликати семантичні асоціації у свідомості людини несуть подібне семантичне навантаження.

Звичайно, що поряд з міжнаціональним, існує і невелика кількість специфічних національних варіантів фонестем. Серед таких, у першу чергу, варто відзначити сполучення “pl”, яке у польській мові асоціюється зі значенням “малювати”, а в російській мові — “пляма”. Сполучення приголосних “sl” тільки в англійській мові символізує “щось вузьке та довге”, “tw” — множинність, а в румунській мові така фонестема відсутня взагалі. Такі мовні факти пояснюються специфікою розвитку національної мовної системи, особливостями фонетичної та семантичної структури мови.

Серія проведених експериментів дозволяє стверджувати, що існують різноманітні фоносемантичні зв'язки зі звуковим комплексом (лексемою, морфемою, фонемою, фонестемою) та їх фіксованою семантикою. Звучання не байдуже до значення, а навпаки сприяє його виразності і, як правило, має універсальний інтерлінгвальний характер [3].

Література

1. Блумфілд Л. Язык. — М.: Просвещение, 1968. — 607 с.
2. Воронин С.В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании. — Л., 1990. — С. 170.
3. Кушнерик В.І. Про функціонування фонетичного значення в сучасній німецькій мові // Іноземна філологія. — 1986. — № 84. — С. 98-105; Кушнерик В.І., Левицький В.В. Символічні значення голосних і приголосних сучасної німецької мови // Мовознавство. — 1986. — № 3. — С. 21-27.
4. Носенко И.П. Начало статистики для лингвистов. — М., 1981. — С. 150-153.
5. Платон. Кратил // Соч. в 3-х томах. — М., 1968. — С. 419.
6. Плотников Б.А. О форме и содержании в языке. — Минск, 1989. — С. 245.
7. Firth J.R. Papers in Linguistics 1934-1951. — London, 1957. — 246 p.
8. Householder F. On the problem of Sound and Meaning. An English Phonestheme // Word. — 1946. — Vol. II. — P. 80-88.
9. Harris Z. Methods in Structural Linguistics. — Chicago: Univ. of Chicago Press, 1951. — P. 177-199.
10. Whorf B.L. Language: Plan and Conception of Arrangement // Language, Thought and Reality: Selected Writings of B.L. Whorf / J.Carroll-London, 1956. — P. 125-133.

Volodymyr Kushneryk. Phonosemantic Universal Units in Indo-European Language Family. The article is dedicated to the investigation of phonosemantic universal units on the example of phonostems in 6 languages of Indo-European language family with the use of mathematical apparatus.